

ЧЕТЕНЕ НА ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА ЗА УДОВОЛСТВИЕ

Доц. д.ф.н. Огняна Георгиева-Тенева

Нов български университет

Йасмина Йованович

Белградски университет (Сърбия)

Резюме. Статията представя данните от емпирично проучване, посветено на четенето на художествена литература за удоволствие. Проучването обхваща студенти от НБУ и от Белградския университет, Сърбия. Целта на публикацията е да внесе нов щрих към портрета на студента като читател. Въз основа на информацията от респондентите се твърди, че към четенето от двете страни на българско-сръбската граница често се подхожда с една и съща мотивация; основната причина за неприобщеност към четенето за удоволствие е недостигът на време, но наред с това и липсата на интерес; начините на отнасяне към художествения текст може да се определят като „автономно четене“, „ескейпистки синдром“, „синдром на избраната инфантилност“.

Ключови думи: четене; художествена литература; удоволствие; студенти; Нов български университет; Белградски университет

Настоящото изследване цели да прибави щрих към читателския профил на днешния студент, като стъпи на резултатите от анкета, проведена в Нов български университет и в Белградския университет¹ с помощта на Ясмина Йованович – преподавател по българска литература и практически български език и изявен преводач на българска художествена проза на сръбски език. На студенти от двата университета бе предложено доброволно и анонимно да отговорят на следните въпроси, проучващи техните читателски нагласи и практики в полето на художествената литература:

1. *Четете ли художествена литература за удоволствие?*
2. *Защо четете?*
3. *Кои автори и произведения харесвате най-много?*

Тези въпроси бяха провокирани от констатирането на два паралелно съществуващи факта: първият се отнася до неотслабващия интерес у някои студенти към художествената литература, но с чувствителна разнородност на читателските вкусове и избора на жанрове, автори и произведения; вторият

се отнася до понижения интерес у други студенти към художествената литература.

На въпроса *Четете ли художествена литература за удоволствие?* отговарят общо 207 студенти от НБУ от различни специалности². От тях положителен отговор дават 112 студенти. Петима обаче не посочват нито едно заглавие или име на автор, а двама се позовават само на текстове, които са били задължителни в средното училище. Може да обобщим, че художествена литература за удоволствие четат малко повече от половината от анкетираните студенти. Останалите обясняват пасивността си спрямо изкуството на словото с липса на време и/или липса на интерес заради съсредоточеност върху специализираната литература, свързана с изучаваната специалност.

От страна на Белградския университет участват 26 студенти. Важно е да се отбележи, че всички те са филолози – българисти или изучаващи българска литература като избираем предмет. Това говори за тяхната „изначална“ близост с художествената литература, което обаче не означава, че те непременно четат художествени текстове по свой избор и за удоволствие. Обичайното обяснение и тук се отнася до учебната претовареност. Все пак отговорите от типа на „*Не чета много*“ са единични.

Отговорите на въпроса *Защо четете?* ще представим с оглед на теоретичната перспектива на две знакови изследвания върху интереса към художествената литература: на Уейн Бут и на Луиз Розенблат. Уейн Бут (Boot 1983) говори за три типа интерес към наратива: интелектуален, естетически и хуманен. Интелектуалният (когнитивният) интерес е насочен преди всичко към „фактите“ в повествованието, които биват съотнасяни с реалната действителност и тълкувани във връзка с „истината“ за нея. Естетическият интерес (дефиниран и като „качествен“) се отнася до естетическата страна на произведението. Хуманният интерес има за отправна точка героите, които читателят обича или презира, а фокус на вниманието са нравствеността и моралът. Разбира се, „интелектуално“, „естетическо“ и „хуманно“ могат да бъдат отграничени само в условен план.

Според Луиз Розенблат (Rosenblatt 1994) съществуват два типа четене: „естетическо“ четене, или четене за удоволствие, наречено още „развълнувано“ четене; и четене за разбиране на „обективната“ информация. Авторката, която в един период от живота си преподава английска литература, смята, че читателят не трябва нито да се отдава изцяло на вълнения, нито да схваща литературната творба единствено като източник на информация, пряко съотносима с действителността. Като учител по литература, Луиз Розенблат е убедена, че четенето на художествена литература е пълноценно тогава, когато има баланс между естетическото вълнение и рационалното осмисляне на информацията, извлечана от текста.

Видян в най-общ план, интересът на анкетираните студенти към художествения текст (почти изцяло насочен към белетристиката, в редки случаи – към

поезията, и без нито един случай – към драмата) е свързан както с познавателната стратегия на четене, която позволява досег с чужд социален и психологически опит, така и с „естетическото“ четене, осигуряващо наситено емоционално преживяване.

Да разгледаме конкретните проблематизации на мотивите за четене. Донякъде изненадващо звучи обяснението, че към художествената литература се пристъпва с цел отмора (НБУ, БУ³), за „разпускане“ след напрегнат учебен/работен ден (НБУ) – защото е „начин за успокояване на душата“ (НБУ); защото „освежава“ (НБУ); защото „отвлича от еднообразната работа с компютъра“ (НБУ), „забавлява“ (НБУ, БУ); „... отвлича ме от текущите проблеми, успокоява ме и ме отпуска“ (БУ).

Вторият по честота мотив е смислово близък до първия – четенето пренася от сивата реалност в някаква друга: „Пренасям се на ново място“ (НБУ); „Откривам различни светове“ (НБУ); „... изгубвам се в друго време и други животи“ (БУ) и др. под.

Следващите по честота обяснения се отнасят до приноса на четенето за разширяване на познавателния хоризонт: „Научавам за развитието на човечеството и за бъдещето му“ (НБУ); „Обогатявам общата си култура“ (НБУ), „Научавам нови неща за отношенията между хората“ (НБУ). Различен познавателен ракурс откриваме в интереса към чувствата и разсъжденията на другия: „Обичам да занимавам съзнанието си с нови и интересни представи за света“ (НБУ); мога „да гледам на света по различен начин“ (БУ); „Вниквам във въображението на съвременните писатели“ (НБУ); „Четенето ми помага да си създам мнение“ (БУ).

Сравнително по-рядко се срещат отговори, които се отнасят до емоционално-естетическата стойност на четената творба: „Красотата на творбата ме вдъхновява“ (НБУ); „Развивам въображението си“ (НБУ, БУ).

Към по-прагматичната мотивация за четене спада очакването за обогатяване на речника: „Искам да разширя речниковия си запас и смятам, че е изключително полезно за нашето развитие да четем“ (БУ), и за „усъвършенстване на писмената и устната реч“ (НБУ).

Хуманния интерес към четенето, за който пише Уейн Бут, откриваме в очакването чрез литературата да се осъществи „среща със слабо познати типове хора и социални групи и към тях да развия емпатия“ (НБУ). Към хуманния принос от общуването с литературата може да причислим терапевтичното въздействие в периоди на слаба интегрираност към желана общност: „Четенето ми помогна, когато се чувствах самотен“ (БУ); четенето допринася за „частичното справяне със самотата, при което книгата става приятел“ (НБУ). Заслужава да се цитира цялостно и следният отговор, който се отнася до възможността за по-добро себеопознаване с помощта на художествената литература: „Помага да намирам себе си в ситуации, които не бих срещнала в живота си, и да развия емпатия

към различни хора или социални групи, които не са близки до мен или моите мисли“ (БУ); „Защото само докато чета, мога да се замисля по-дълбоко върху проблемите, които ме притесняват, и да ги видя от различна гледна точка“ (БУ).

Отговорите на въпроса *Кои автори и произведения харесвате най-много?* най-често се отнасят до съвременната родна (българска/сръбска) и преводна литература и не толкова до класическата. Предпочитаните жанрове са роман (НБУ, БУ), фентъзи (НБУ, БУ), криминални разкази (НБУ), хорър (НБУ, БУ), приказки (НБУ), историческа проза (НБУ, БУ), научна фантастика (НБУ), поезия (НБУ). Посочените названия са използвани от самите анкетирани. Тук ги употребяваме със съзнанието за принципната условност на жанровите класификации и за проходимостта на жанровите граници.

Опитът ни да анализираме и интерпретираме анкетните данни коректно, доведе до формулиране на три основни подхода към удоволственото четене: *автономен, жанрово предопределен и ескейпистко-ифантилистски*.

Автономното четене

Автономното четене доминира над останали подходи към художествената литература, и то осезаемо. Какво ще разбираме под „автономно четене“: четене, което е израз на спонтанна любознателност, насочвана преди всичко от индивидуалния вкус и предпочитания на студента; четене, което не се влияе пряко от литературни моди, свързани с жанр, име на автор или конкретно заглавие; четене, което носи „самоцелна“ наслада и не се ръководи от някакъв прагматизъм (за разлика от четенето, практикувано например от някои студенти по педагогика в НБУ, които се насочват към жанра на приказките, защото ще им бъде полезен в бъдещата работа с деца).

При автономното четене интересът не познава ограничения откъм жанр, тематика, стилос почерк, автори, заглавия на творби. Автономното четене обикновено идва по вътрешен подтик и любопитство и затова е страстно, но по самоконтролиран, зрял начин, за който са нетипични лекомисленото приемане или отхвърляне на дадена книга; за който е нетипична и податливостта на внушения отвън (каквото например съществуваше преди осем-девет години около романа „Калуня-каля“ на Георги Божинов, шумно препоръчван като „забравен шедьовър“ с помощта на различни медии, предимно нелитературни и тясно свързани с рекламния бизнес).

На автономното четене приляга метафората на аржентинския писател, преводач и есеист Хорхе Борхес за *преданото четене*, което се отличава със самоосъзната активност и с отвореност за постиженията на индивидуалния авторски глас. Този тип четене е едновременно и усамотено, и споделено: усамотено е, защото четивото е избрано според индивидуалния вкус на студента, но е и споделено, защото търси диалог за него с други читатели, които образуват малки литературни общности. (Такава общност – на принципа на *res publica literarum*, или литератур-

на публичност, съществува в НБУ чрез неговия Читателски клуб, който събира съмишленици веднъж месечно в Центъра на книгата.)

Кои са най-четените съвременни български литературни творци? Ще ги оповестя в низходяща градация: Георги Господинов („Физика на тъгата“ и „Естествен роман“) и Мария Лалева („Живот в скалите“); следват Захари Карабашлиев с „Хавра“ и Теодора Димова („Майки“, „Емине“); сетне – Георги Бърдаров („Аз още броя дните“, „Absolvo te“) и Здравка Евтимова („Кръв от къртица“, „Когато си тръгнеш“). В единични случаи се сочат Ивайла Александрова (документалният роман „Горещо червено“), Константин Трендафилов („Затворисърце“); София Георгиева (стихосбирката „Ароз“), Емил Минчев (романите „Нюх“, „Бяс“, „Мъст“), Георги Николов („Жмичка“), Йордан Д. Радичков („Навалица! Или 25 часа в град София“) и др.

Сред чуждите автори най-често се сочат Стивън Кинг, Агата Кристи, Ърнест Хемингуей, Розмари де Мео, Хорхе Букай, Дон Мигел Руис, Джордж Оруел, Рик Риърдън, Фредерик Бакман, Айзък Азимов, Колийн Хувър, Крис Картър, Джон Толкин, Джоан Харис, Труман Капоти, Сали Руни, Олга Токарчук, Орхан Памук и др.

Най-четените класически произведения са „Ана Каренина“ на Лев Толстой, „Престъпление и наказание“ на Фьодор Достоевски, „Брулени хълмове“ на Емили Бронте, „Великият Гетсби“ на Скот Фицджералд и др.

Студентите от Белградския университет сочат като най-четени сръбски писатели Иво Андрич – „Знаци край пътя“; Меша Селимович – „Дервиш и смърт“ („Дервиш и смрт“) и „Крепост“ („Тврђава“); Милош Црњански – „Дневник за Чарноевич“ („Дневник о Чарнојевићу“); Бранко Чопич – „Годината на магарето“ („Магареће године“). Еднократно се споменават Миодраг Маич – „Деца на злото“ („Деца зла“), Александър Тешич – „Косингас“ („Косингас“); Анджелко Кръстич – „Траян“ („Траян“). От чуждестранните разказвачи най-харесвани са Лев Толстой, Фьодор Достоевски, Габриел Гарсия Маркес, Виктор Юго, Харуки Мураками, Гийом Мюсо, Паулу Коелю.

Автономното четене поражда автентични, дълбоки естетически емоции. Стоейки отвъд образователния канон и отвъд награди, критически оценки, реклами и различни други популяризаторски акции, самостоятелно избираните произведения може да се определят като пространство на свободата.

Представяйки различни образи на читатели в съвременната българска литература, Александър Кьосев (Kyossev 2022, pp. 262 – 297) свързва най-голямата читателска свобода с „високата“ литература (онази – според Александър Кьосев, при която жанровата игра е на второ място, а на първо място стои опитът да се каже нещо за света, да се изразят познание, емоционална, политическа или морална позиция, да се извърши интервенция, да се взривят традиционният език и привичната „онтология“). Съществена част от анкетните данни говорят за досег именно с т.нар. „висока“ литература, която предполага автономно четене, по-го-

леми литературни компетентности, по-гъвкави интерпретаторски стратегии, умение за разчитане на различни културни знаци и стилистики.

Жанровата природа на читателския избор

В анкетите имплицитно присъства опозицията *жанрова/наджанрова литература*. Тази опозиция не е назована от самите студенти, тя може и да не е осъзната, което не я прави недоловима за анализиращото око. Към първия член на посоченото бинарно противопоставяне принадлежат издания, които през последните години често са били определяни като „комерсиални“ или дори като „ширпотреба“, удовлетворяваща най-вече вкуса към остра сюжетност, тайнствени загадки, авантюрни и дори свръхестествени приключения и въобще към провокативна образност, най-често еднопланова и разчитаща на очевидности. Към втория член на опозицията се отнасят текстове, свързани с разнообразни други художествени модели, които носят скрити алюзии, имат сложен композиционен план, изискват наблюдателно и опитно читателско око. В тези текстове обикновено се преплитат различни ценностни перспективи, а навлизането в образния свят предполага използването на повече от един рецептивен ключ. Подобна литература често се определя като „стойностна“, „сериозна“ или „висока“. Анкетирания студент, който гравитира около „жанровата“ литература, изпитват удоволствие от среща с повтарящи се, лесно разпознаваеми художествени кодове с щемпел „фентъзи“, „трилър“, „криминален роман“, „приказка“. Решаващ фактор за избора е жанровата принадлежност, докато образните качества на наратива стоят на заден план или се мерят с принижени критерии. „... *Най-важното е човек да открие жанра, който най-много го интригува. При мен това е криминалният*“, отбелязва студентка от НБУ.

Популярните текстове на жанровата литература „се опитват по-„тоталитарно“ да контролират своите публики“ (Kiossev 2022, p. 267). Търсейки своя „усреднен“ читател, те обикновено отправят еднозначни послания, но дори тогава наративът съдържа експлицирани указания за „правилно“ възприятие.

Разбира се, художествените качества на „жанровата“ литература не може априори да се подценяват. Не може и да се твърди, че тя завинаги е другото на „класиката“ или на „високата“ литература – нека си припомним Борхес, според когото „класическата книга“ е относително понятие: „Класическа е онази книга, която един народ или група народи, или самото време *са решили* да четат така, *сякаш* в нейните страници всичко е мъдро, предопределено, дълбоко като Вселената...“ (Borhes 1989, p. 319). Нека подчертая думите „са решили“ и „сякаш“ – те снемат в себе си идеята за условността на класическото; схващането за неопределеността на критериите, които позволяват една книга да се смята за „класическа“. В същото свое есе Борхес обобщава: „... рисковано е да се твърди, че съществуват класически произведения и че те винаги ще бъдат класически“ (Borhes 1989, p. 320).

Ескейписткият синдром

Впрочем днешните студенти активно участват в конституирането на фентъзи-то като „класика“. Ако продължим с препратките към цитирания текст от Александър Кьосев, бихме определили случая с фентъзито като междинен – като „популярното, което иска да бъде високо“ (Kiossev 2022, р. 269). Големият интерес към фентъзито може да се обясни с доминирането на принципа на удоволствието над принципа на реалността. Ето как някои студенти от НБУ рефлектират върху собственото си читателско преживяване: *„Попадам в свят, който е кодиран по принципно различен начин от този, който населяваме ние“*; *„Фентъзито предлага друга действителност, проектирана свободно от дадено човешко същество – за разлика от „нашата“ действителност, която получаваме „наготово“ като един толкова несъвършен продукт на „колективното творчество“*; *„Фентъзито е реплика и към науката, и към научнофантастичния роман – то говори за радикално нови светове“*; *„Четенето на фентъзи е форма на бягство от реалността и е най-евтиното пътуване“*.

В приведените обяснения откриваме елементи на ескейпизъм (*„Escape from reality“*, петят *„Queen“*. Да си припомним и нещо по-класическо – *„Косачи“* на Елин Пелин, където се казва: *„Защо ти е истината“* – *„за дрипавите гащи на дядо Тодор или за смачканата калимявка на дядо поп?“* Измислените истории са *„...чудновати, но хубави! Слушаи, слушаи и се забравиш...“*. Фентъзито днес обхваща все по-обширни тематични полета и съответно се разроява на поджанрове, като епическо, историческо, еротично и дори търговско фентъзи. Всичко това свидетелства за дистанциране от съответните „истинни“ дискурси. Магическото, вълшебното се превръщат в алтернатива на правдивостта. Търсенето на измислици, които са изцяло „отвързани“ от действителността и не съответстват нито на нашия емпиричен опит, нито на научното познание, е демонстративно загърбване на мимезиса, радикален отказ да се чете художествена литература, чието съдържание е съотносимо с реалната действителност. Естетическото удоволствие е свързано с един особен тип въображение, което превръща човека в творец на един много различен свят, в демиург, който обитава пространства на някаква по-приемлива другост.

Ето авторите и заглавията, които студентите от НБУ посочват най-често: *„Хрониките на Нарния“* от Клайв Стейпълс Луис; *„Хрониките на Амбър“* на Роджър Зелазни; *„Игра на тронове“* от Джордж Р. Р. Мартин, Джон Грийн – *„Хартиени градове“*; Виктория Айвард – *„Алена кралица“*, Джеймс Патерсън – *„Зоопарк“*, Рик Риърдън – *„Пърси Джаксън и боговете на Олимп“*; Стефани Майър – *„Здрач“*, Сюзан Колинс – *„Игрите на глад“*, „Грегор Горноземеца“ и пр., и пр.

Студентите от Белградския университет сочат като най-четени фентъзи романи *„Хари Потър“* на Джоан Роулинг, *„Игра на тронове“* на Джордж Р. Р. Мартин, *„Домът на мис Перигрин за чудати деца“* на Ренсъм Ригс, *„Библиотеката на мъртвите“* на Глен Купър.

Както вече стана дума, за студентите по педагогика един от най-предпочитаните жанрове е приказката – вероятно във връзка с бъдещата им работа с деца. В същото време обаче интересът към други „детски“ жанрове, като стихотворения, разкази, басни, повести, романи, е доста по-слаб. Обяснение за това намирам в засилената художествена условност на приказката, която, подобно на фентъзито, също създава нереални светове, особено вълшебната приказка – която е и най-харесваната. Впрочем известно е, че фентъзито има генетично родство с вълшебната приказка.

Синдромът на избраната инфантилност

Проведената анкета свидетелства, че част от студентите не спират да четат юношески художествени текстове. За българските студенти това са „Хрониките на Нарния“ от Клайв Стейпълс Луис, „Хари Потър“ на Джоан Роулинг, „Хартинени градове“ от Джон Грийн, „Здрач“ от Стефани Майър – все романи за деца и тийнейджъри, а за сръбските студенти – „Хари Потър“ на Джоан Роулинг, „Матилда“ на Роалд Дал.

Едва ли тук е мястото да разсъждаваме за проходимостта на границата между литературата „за деца“ и литературата „за възрастни“ – в литературнотеоретичен и в психологически план това е изяснен въпрос. По-важен е фактът, че направеното проучване установи разрушаване на възрастовите граници, които мнозина приемат за „нормални“ при избора на художествено четиво. Според психологията студентите между 19 и 26 години се намират в период на преход към ранната възрастност. Те вече са разбрали, че сами могат и трябва да определят своите цели; въпросът „Кой съм аз?“ е получил задоволителен отговор, желанието „да бъдеш някой“ не само е осъзнато, но са направени и едни от най-важните стъпки за неговото удовлетворяване. Аз-концепцията в основни линии е структурирана, бурните моменти от откриването на собствената индивидуалност вече са отминали. Обобщено казано, юношеската криза на идентичността е преодоляна, младите хора преминават към зрелостта не само защото са взели държавните зрелостни изпити, а и защото вече са направили осъзнати стъпки към социалното си самоопределяне, ориентирали са се към професия, вече имат изборителни права, някои от тях са сключили брак, станали са родители. Или казано отново с езика на психологията, дошъл е етапът на стабилизиране на индивидуалната жизнена структура. А стабилизираната „зряла идентичност“, както знаем от Ерик Ериксън (Erikson 1996), стои в ядрото и на индивидуалната, и на общностната култура.

В етапа на началната възрастност обаче част от студентите – вярно, неголяма част, избират юношески четива. Всъщност не е ли удължаването на детството друга форма на ескейпизма? И не е ли това отлагане на улягането, на трезвостта? Известно е, че човечеството „открива“ детството през XVII век, когато за първи път се появява дрешка, ушита по кройка специално за деца, и книга, създадена

специално за деца. След като детството постепенно се превръща в привилегирован период от живота, не започва ли то да се разпростира върху все по-дълги отрязъци от житейския път? Дали не е вярна теорията на Нийл Постман, че възрастовите периоди са само три – младенчество, полузрялост-полудетство и дълбока старост? През 1560 г. фламандският живописец Питер Брьогел Стария създава картината „Детски игри“, която изобразява над 100 игри на децата в Ниските земи. Децата обаче са нарисувани като пораснали хора в умален размер. Дали ако беше наш съвременник, Брьогел Стария не би преобърнал художническото си виждане и не би нарисувал възрастните като деца?

В обобщение: изследването разкри една колкото двойна, толкова и единна перспектива към четенето на художествена литература за удоволствие. „Удвояването“ на анкетното проучване чрез включване на студенти от Нов български университет и от Белградския университет даде възможност за съпоставяне на данните, получени в две големи образователни институции от двете страни на българско-сръбската граница, но заедно с това и за констатирането на голяма близост в мотивите за (не)четене, в критериите за избор на художествен текст и за неговото индивидуално преживяване.

БЕЛЕЖКИ

1. Анкетата бе осъществена в рамките на българско-сръбски научноизследователски проект с ръководител Огняна Георгиева-Тенева. Основната част от данните бяха представени на междууниверситетски семинар на тема „Българският език и неговите културни пространства“, проведен в Белградския университет на 15 и 16 март 2023 г.
2. Анкетираните студенти са и от различни професионални направления – педагогически науки, хуманитарни науки, социални, стопански и правни науки, изкуства.
3. БУ – Белградски университет.

ЛИТЕРАТУРА

- БОРХЕС, Х. Л., 1989. За класиците. – В: Борхес, Х. Л. *Вавилонската библиотека*. София: Народна култура.
- ЕРИКСЪН, Е., 1996. *Идентичност: младост и криза*. София: Наука и изкуство.
- КЪОСЕВ, Ал., 2022. Заключение. Свободни индивиди, жанрови патриоти и ядосан народ от махалата. – В: *Читатели в текста. Имплицитният читател в съвременната българска литература*. Съставител и редактор: Александър Къосев. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

REFERENCES

- BOOTH, W.C., 1983. *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: University of Chicago Press.
- BORHES, H. L., 1989. Za klasicite. – V: Borhes, H. L. *Vavilonskata biblioteka*. Sofia: Narodna kultura.
- ERIKSON, E., 1996. *Identichnost: mladost i kriza*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- KIOSSEV, Al., 2022. Zakliuchenie. Svobodni individi, zhanrovi patrioti i iadosan narod ot mahalata. – V: *Chitateli v teksta. Implicitniiat chitatel v syvremennata bylgarska literatura*. Systavitel i redaktor: Aleksandyr Kiosev. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.
- Louise Rosenblatt, L., 1994. *The Reader, The Text, The Poem: The Transactional Theory of the Literary Work*, Carbondale, IL: Southern Illinois University Press (1978). Carbondale, IL: Southern Illinois University Press (reprint 1994).

READING FICTION FOR PLEASURE

Abstract. This paper presents data from an empirical study on reading fiction for pleasure. The study covers students from the NBU and the University of Belgrade, Serbia. The aim of the publication is to bring a new touch to the portrait of the student as a reader. Based on the respondents' information, it is argued that reading on both sides of the Bulgarian-Serbian border is often approached with the same motivation; the main reason for distancing from reading is the lack of time, but also the lack of interest; the ways of relating to the fiction text can be defined as “autonomous reading”, “escapist syndrome”, “syndrome of chosen infantilism”.

Keywords: reading; fiction; pleasure; students; New Bulgarian University; University of Belgrade

✉ **Prof. Ogniana Georgieva-Teneva, DSc.**

ORCID iD: 0000-0002-9219-0416

New Bulgarian University

21, Montevideo, Sofia

Sofia, Bulgaria

E-mail: ogniana_georgieva@abv.bg

✉ **Jasmina Jovanovich**

Faculty of Philology

University of Belgrade

1, Studentski Trg.

11000 Belgrade

E-mail: jaca_jovanovic@yahoo.com